

Marta Haft-Szatyńska

Sprawozdanie z konferencji "Styczeń – Ślipko – Tishner. Inspiracje chrześcijańskie w etyce", 19.03.2009, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

Studia Philosophiae Christianae 45/1, 275-282

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

SPRAWOZDANIA

MARTA HAFT-SZATYŃSKA

UKSW, Warszawa

**SPRAWOZDANIE Z KONFERENCJI
STYCZEŃ – ŚLIPKO – TISCHNER. INSPIRACJE
CHRZEŚCIJAŃSKIE W ETYCE
19.03.2009, UNIwersYTET
KARDYNAŁA STEFANA WYSZYŃSKIEGO**

Konferencja naukowa pt. *Styczeń – Ślipko – Tischner. Inspiracje chrześcijańskie w etyce* została zorganizowana przez Sekcję Etyki Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego i odbyła się w nowym gmachu UKSW, gromadząc pracowników naukowych oraz licznych studentów. Konferencja została podzielona na dwie części. Pierwsza, prowadzona przez prof. dr hab. Wiesława Wójcika (PAN), dotyczyła problemów etycznych poruszanych przez Tadeusza Stycznia i Tadeusza Ślipkę, druga skupiona była przede wszystkim wokół myśli Józefa Tischnera i była prowadzona przez ks. dr hab. Alfreda Wierzbickiego (prof. KUL), który zainicjował bardzo ciekawą dyskusję.

Oficjalnego powitania i otwarcia konferencji dokonali Dziekan Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej, ks. dr hab. Jan Krokos, prof. UKSW, oraz Dyrektor Instytutu Filozofii Chrześcijańskiej UKSW, ks. dr hab. Ryszard Moń, prof. UKSW, który był również organizatorem konferencji. Ks. Dziekan podkreślił, że konferencja podejmuje namysł nad twórczością trzech wybitnych myślicieli nawiązujących do inspiracji chrześcijańskiej, wspominał o imieninach ks. Tischnera, obchodzonych właśnie w dniu konferencji i wskazał na jedność w różnorodności trzech środowisk: Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Papieskiej Akademii Teologicznej i Ignatianum (Kraków)

oraz Akademii Teologii Katolickiej (Warszawa). Przypomnił, że ks. Tischner habilitowa się na Akademii Teologii Katolickiej, ks. Ślipko pochodzi z Krakowa, ale by dziekanem na Akademii Teologii Katolickiej, ks. Styczeń, również z okolic Krakowa, by związany z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim. Ks. Krokos, wskazując na pluralizm i jednosc w podejściu do etyki u Stycznia, Ślipki i Tischnera, wyrazi nadziej, że konferencja przyniesie osobiste kontakty między rnymi środowiskami, pokaże warsztat badawczy i podejmie konkretne problemy oraz ich rozwiązania podjęte w dyskusji. Następnie Ryszard Mo uczyni uzupełnienie i zacytowa fragment z ksiązki Rocco Boutiglione: *Etyka wobec historii*, z artykułu w niej zamieszczonego, pt. *Urok polskiej etyki*. Wskaza na to, że Boutiglione pozosta pod urokiem polskiej etyki, co jest dowodem na to, iż posiadamy etyk jako system przemyślany, nad którym możemy dyskutowa.

W refleksj nad polsk etyk wprowadzi pierwszy referat ks. prof. UKSW dr hab. Ryszarda Monia zatytułowany *Rola i miejsce antropologii w etyce T. Ślipko, T. Stycznia, J. Tischnera*. W swoim wystąpieniu prelegent wskaza na trudnosci w próbie porównania pogdw trzech omawianych filozofów. Zauway, że tak jak Arystoteles i w. Tomasz rzni si, jeśli chodzi o punkt wyjścia i dojścia w etyce, tak Ślipko, Tischner i Styczeń rzni si między sobą w tej samej sprawie. Ślipko, rozważając ludzkie akty, cel egzystencji, prawo moralne, cnoty, odpowiedzialnos, nawizywa do w. Tomasza. Skupia się na celu, przeżyciu wartości i powinnosci; natura ludzka jest, według niego, doskonaosciowo i celowosciowo uporządkowana. Podstaw zaoen etycznych są założenia antropologiczne – człowiek jest istot substancjalną, spoecznan, tak jak w wizji chrześcijańskiej. Ks. Mo stwierdzi, że u Tischnera i Stycznia jest inaczej, chc oni bowiem odej od systemów, a w tym, co jawi im się w sumieniu, wiadomosci – tam starają się odnalec prawd. Według Stycznia, jak zaznaczy prelegent, człowiek w odpowiedzialnosci za drugich nie może uwolni się ani zrezygnowa z sumienia. Powinnos jest treścią sądu i ujawnia, kim jest człowiek jako osoba. Dlatego nie można zbudowa antropologii niezależnie od etyki. Prelegent zauway, że, według Stycznia, człowiek nie zostaje zbawiony przez kontemplacj prawdy, ale przez wprowadzenie jej w konkretne życie. Styczeń wierzy tradycji arystotelesowsko-tomistycznej, ale poszukuje prawdy

konkretnej. Taki pogląd, zdaniem R. Monia, zbliża Stycznia do Tischnera, ponieważ u nich doświadczenie moralności nie zakłada doświadczenia człowieka, metafizyki, a ujawnia treść jako istniejącą, ale nie istnienie tej treści. Wizja człowieka w punkcie dojścia jest podobna u Stycznia i Tischnera. Według Tischnera, jak powiedział referujący, kończąc swoje wystąpienie, myślenie religijne inspiruje filozofię. Człowiek się staje, jest tworzywem dla wartości, płynącą pieśnią, dziełem sztuki, bytem zakorzenionym w miejscach, zdolnym do odpowiedzialności.

Kolejnym prelegentem był dr hab. Grzegorz Grzybek (ATH, Bielsko Biala), którego temat wystąpienia brzmiał: *Rola wartości moralnych w systemie etycznym Tadeusza Ślipki SJ*. Na początku wystąpienia zwrócił uwagę słuchających na podstawową książkę T. Ślipki *Zarys etyki ogólnej* oraz spójność systemową omawianego filozofa. Prelegent stwierdził, że wartościami zajmują się liczne dziedziny nauk, jak np. psychologia, aksjologia, ale podkreślał przede wszystkim szczególną ważność problemu wartości w refleksji etycznej. Są one bowiem dążeniami ludzkimi, prowokują pytanie o ich naturę i tym samym dzielą na różne stanowiska. Mogą być uważane za jakości bytu albo za to, co istnieje w bycie. Autor referatu podkreślał, że, według T. Ślipki, wartości moralne to ogólne wzorce postępowania, które odnoszą się do działania (np. mówienie prawdy), są wzorcami doskonałości i doskonałą człowieka jako osobę, mają hierarchię i odnoszą się do obiektywnego porządku (idealne wzorce postępowania). Obiektywizacja wartości zależna jest od zdolności poznawczej oraz wolitywnej człowieka.

W ciekawym wystąpieniu ks. dr hab. Alfred Wierzbicki, prof. KUL, pt. *Etyka jako filozofia adwentu. Kilka uwag o ks. Tadeusza Stycznia rozumieniu proprium etyki chrześcijańskiej*, starał się pokazać napięcie myśli między etyką a teologią w filozofii T. Stycznia. Według Stycznia, uprawianie etyki zaczyna się od doświadczenia moralnego. W punkcie wyjścia etyki, mimo sporów, znajduje się wrażliwość na dobro człowieka. Prelegent zaznaczył, że dla omawianego filozofa, aby afirmować kogoś na miarę tego, kim jest, należy go poznać. Dlatego potrzebna jest antropologia. Jednak to poznanie nie jest łatwe i większość sporów w etyce toczy się o normy szczegółowe. Wskazał na napięcie w myśli Stycznia między teologią moralną a etyką, które różnią się od siebie źródłami wiedzy,

choć teologia, mimo że bazuje na objawieniu, posiada właściwą sobie racjonalność. Styczeń zastanawiał się nad doświadczalnym stykiem filozofii i teologii, jednak tylko w jednym zdaniu podjął ten wątek (co autor referatu tłumaczy muzycznym sposobem ujmowania zagadnień przez filozofa). Podzielił etykę niezależną na cztery etapy: tworzenia sądu powinnościowego, sądu słusznościowego, metafizyki moralności (to w granicach filozofii) oraz problematyki soteriologicznej (problematyki teologicznej). W doświadczeniu sumienia znajduje się doświadczenie moralnego upadku człowieka oraz pojawiają się dwa pytania – o źródło upadku i jego opis, a także o szansę podźwignięcia się z niego. Styczeń zastanawiał się nad rozumem i wiarą wobec pytania kim jestem. Stwierdzał, że rozum nie jest w stanie powiedzieć wszystkiego o człowieku. Etyka staje się filozofią adwentu; istnieją różnice między etyką i teologią, ale etyka ze względu na wagę pytania, które stawia (o zło, które sam uczyniłem), prowadzi ku teologii.

Tytuł ostatniego referatu, kończącego pierwszą część konferencji, brzmiał *Teoretyczne podstawy i źródła etyki Tadeusza Ślipki*. Autorką referatu była dr hab. Ewa Podrez, prof. UKSW, a został on odczytany przez ks. dr. Andrzeja Kobylińskiego. Referat składał się z dwóch części; w pierwszej został przedstawiony model etyki T. Ślipko, a w drugiej podstawy jego etyki. Autorka postawiła pytanie, czy istnieje idealny model etyki. Zaznaczyła, że T. Ślipko chce powiązać dwa aspekty etyki chrześcijańsko-tomistycznej i personalistycznej. Omawiany filozof nawiązywał do etosu chrześcijańskiego, ale etyka, według niego, jest nauką, ma przedmiot badań, język (weryfikowalny), stanowi naukę normatywną, badającą powinność jako naczelną zasadę działania, jest teorią moralności. Ślipko, jak zaznaczyła Ewa Podrez w swoim referacie, zajmuje się podmiotowym działaniem a fundamentami jego etyki są: świat idei, podstawy teoretyczne, zespół pojęć granicznych.

Drugą część konferencji, która podjęła refleksję nad myślą filozoficzną J. Tischnera, rozpoczął prof. dr hab. Wiesław Wójcik (PAN) referatem pt. *Między wolnością a prawdą – społeczne inspiracje i konsekwencje etycznej refleksji Józefa Tischnera*. Prelegent wskazał, że myśl etyczna Tischnera była wynikiem inspiracji społecznych, zwłaszcza doświadczenia komunizmu. Została zwrócona uwaga na podejmowany przez omawianego filozofa problem pracy

zniewolonej, która prowadzi do tłumienia woli, ograniczenia możliwości działania etycznego i wybierania antywartości. Praca wiąże się, według Tischnera, z wolnością, jest dialogiem, a także służbą życiu. Jej miarą jest życie ludzkie, któremu służy. Jest ona fundamentem etosu solidarności jako braterstwo w prawdzie i podstawowa forma porozumienia człowieka z człowiekiem. Dla etosu solidarności ważna jest prawda, która wyzwala z lęków, fobii i otwiera na drugiego człowieka. W dialogu zwycięża uniwersalna prawda, a nie moja lub twoja. Etyka solidarności opiera się na jednym zdaniu biblijnym „Jedni drugich brzemiona noście”. Ukrywanie prawdy niszczy wspólnotę z drugim człowiekiem.

Następny referat dr. Marka Rembierza (UŚ) pt. *Etos filozofa i odpowiedzialność za prawdę* dotyczył problemu uprawiania filozofii. Autor zwrócił uwagę na to, że postawa filozofa powinna być terapeutyczna i taką postawę reprezentował Tischner, o którym Kępiński mówił „Józek masz terapeutyczną głębę”. Między osobą filozofa a filozofią występuje sprzężenie, jest brana odpowiedzialność za filozofię, czyli za siebie i innego. Dla Tischnera, jak podkreślił prelegent, istnieje wielopostaciowość filozofa w działaniu. Kategoria myśliciela jako filozofa, kapłana, górala. Myślenie może być życzeniowe (chciałoby się), systemowe (umieszczenie sądów w systemie) i problemowe (mierzenie się z problemami, szczególnie z doświadczeniami sytuacji, w której się znajdujemy, problemy, które są wyzwaniem moralnymi). Dr Rembierz stwierdził, że Tischner spotyka się z Lévinasem, kiedy mówi o tym, że trzeba oddać sprawiedliwość człowiekowi w biedzie świata, jednak, jak podkreślił autor referatu, Tischnerowi nie chodzi o „biadolenie”, ale o zaradzanie problemom (tu ujawnia się góral), zarządzenie intelektualnie (tu ujawnia się filozof) i określenie skutków duchowych (kapłan). Zdaniem Tischnera, terapia polega na tym, że trzeba wspierać człowieka w odkrywaniu nadziei. Filozofia ma budzić nadzieję. Filozof może błędzić, ale nie może udzielać pośpiesznych odpowiedzi, ponieważ będzie to iluzja. Tischner pyta, czy filozofia ma być poddana rygorom etyki, czy one wynikają z etyki. Prawda jest zgodnością z rzeczywistością, prawdomówność nie jest ponad prawdę, powstaje w relacji z drugim. Jest etosem filozofa. Tischner uważa, że filozof musi być wyczulony na grzech zaniedbania, pobudzać do intelektualnego rozwoju. Chciał opisywać rzeczywistość, a nie wartościować, chociaż

w stwierdzeniu, że filozofia ma być termometrem mierzącym gorączkę świata, widoczna jest, jak zauważył prelegent, sprzeczność, gdyż takie określenie filozofii już jest wartościowaniem. Referujący wskazał na krytykę Tischnera dokonaną przez jego najbliższego ucznia Gowina. Podkreślony został rygoryzm filozofii Tischnera, która chce dewastować iluzję, oraz jego błąd związany z przystąpieniem do komunizmu. Na koniec wystąpienia dr Rembierz zaprosił do sporu o Tischnerze.

Rozważania na temat współczesnych inspiracji myśli Tischnera zostały podjęte przez dr Marka Pykę (Politechnika Krakowska), który wygłosił referat pt. *Pomiędzy „homo sovieticus” a „homo aemulans”*. Prelegent nawiązał do zagadnień społecznych podejmowanych przez J. Tischnera, stawiając pytanie, co z idei solidarności da się zachować dzisiaj w społeczeństwie rynkowym. Zaznaczył, że współcześnie mówi się o współdziałaniu, ale zbyt mało porusza się temat rywalizacji i norm, jakie miałyby ją określać. Konkurencja, rywalizacja występuje wszędzie, można ją spotkać w sporcie, nauce, wśród artystów itp. Mamy do czynienia, zdaniem autora referatu, z istotą rywalizującą tzw. *homo aemulans* i dlatego należy postawić pytanie o miejsce solidarności we współczesnym świecie. Rozważania Tischnera nad pracą, wydają się, zdaniem dr Pyki, aktualne (choć inaczej niż było to dawniej), ponieważ etyka solidarności Tischnera jest jedną z najpiękniejszych analiz ludzkiego współdziałania. Jej zasadą jest prawda i myślenie dialogiczne z kimś dla kogoś. Dr M. Pyka wyróżnił *homo sovieticus*, to znaczy człowieka skażonego komunizmem, pasywnego, mało zaradnego, nie będącego w stanie wziąć odpowiedzialności za swój los, oczekującego pracy od warunków rynkowych, oraz *homo aemulans*, czyli człowieka, w którego naturze leży rywalizacja. Jest mu potrzebna konkurencja, zna on reguły gry i może się w nich poruszać. Przerost rywalizacji może prowadzić jednak do niebezpieczeństwa. Po pierwsze, może być sytuacją absolutyzacji konkurencji z jednym rywalem (np. Kain zabił Abła, nie dlatego, że rywalizował o miłość Boga, ale aby prześcignąć brata). Po drugie, dynamika i wszechobecność rywalizacji może doprowadzić do chęci pokonania rywala w ogóle, np. w sytuacji, gdy w górach grupa wspinaczy spotyka zziębniętą osobę, to okrywają ją, ale wszyscy idą dalej, aby dotrzeć na szczyt. Po trzecie, jednostki naśladowują rywala, aby być jak oni. Autor referatu

tu stwierdził, że człowiek jest również odpowiedzialny za swój los ekonomiczny, istnieje w konkurencji. Należy poszukiwać syntezy między wolnością i solidarnością, co kiedyś było łatwiejsze, jednak podkreślenie podmiotowego charakteru pracy oraz refleksja pracy nad pracą J. Tischnera wydają się dzisiaj również aktualne.

Ostatni referat zatytułowany *Tischnera koncepcja etyki jako doświadczenia metafizycznego* wygłosiła dr Bogusława Lewandowska (IPPT PAN). W swoim wystąpieniu prelegentka wskazała na doświadczenie spotkania w przestrzeni nasyconej wartościami oraz na to, że Tischner był kontynuatorem myśli Marcela i Ingardena. Poczucie odpowiedzialności było dla Tischnera prawdą człowieka. Spotkanie z drugim może odkryć wrażliwość etyczną na prawdę. Etyka ma być nauką o wartościach. Doświadczenie dobra jest fundamentalne dla egzystencji człowieka o charakterze metafizycznym. Być istotą dramatyczną to wierzyć, że zguba czy ocalenie jest w ręku człowieka. Wskazała na metafizyczne otwarcie na dobro przekraczające człowieka oraz na to, że trzeba, zdaniem Tischnera, dawać świadectwo wartościom dlatego, że są wartościami.

Po wygłoszonych prelekcjach odbyła się bardzo żywa dyskusja poprowadzona przez ks. dr. hab. Alfreda Wierzbickiego (prof. KUL). Na początku wygłoszony został komentarz przez ks. dr. Henryka Niemca, który znał osobiście ks. Stycznia, ks. Tischnera i ks. Ślipkę. Podkreślił, że omawianych trzech filozofów łączyło to, iż byli kapłanami i odprawiali Mszę św. Wspomnił wykłady ks. Tischnera pełne humoru, gromadzące zawsze licznych studentów. Podsumował następnie poglądy ks. Ślipki, dla którego wartości są idealnymi wzorcami, rzeczywistość wyraża się przez decyzję i działanie, a moralność aktualizuje człowieka jako takiego. Styczeń i Ślipko dążą, według ks. Niemca, do tego, aby etyka była antropologią normatywną, dlatego w centrum etyki musi być realnie istniejący człowiek. Ks. Tischner zaś opisuje rzeczywistość, widzi problemy, ale nie ma u niego antropologii normatywnej. Zdaniem ks. Niemca, u Tischnera występuje ciągle poszukiwanie wartości realnej osoby i tyle jest natur, ilu ludzi. Lubił go słuchać, ale nie utożsamia się z jego poglądami, ponieważ u Tischnera nie ma prawa naturalnego, wartościowania moralnego. Następnie ks. Niemiec stwierdził, że Tischner nie znał tomizmu (gdyż sam powiedział, wypiszcie mi tezy tomizmu, a ja będę z nimi dyskutował). Z wypowiedzią ks. Niemca,

a zwłaszcza z krytyką Tischnera nie zgodził się dr Rembierz, którego zdaniem Tischner znał tomizm, choć antropologia tomistyczna bliższa mu była w interpretacji Świeżawskiego. Ks. Wierzbicki stwierdził, że Tischner nie mówi, że nie istnieje prawo naturalne, ale poziom ontologiczny odróżnia od poznania. Następnie głos zabrał ks. R. Moń, który stwierdził, że Styczeń i Tischner różnili się, ale to, co ich łączyło, to poszukiwanie czegoś nowego. W dyskusję również włączyli się studenci. Padło spostrzeżenie, że Tischner nie formuluje postulatów, co jest godnością osoby, ale razem z czytelnikiem podąża do rozumienia tego. Inaczej niż Nietzsche, który stwierdził, że trzeba zmodyfikować kulturę, ale nie mówił, jak tego dokonać. Tischner mówił, co należy robić. Prowadzący dyskusję posumował, że istnieje problem z interpretacją myśli Tischnera, ponieważ lubił on prowokować. Ale chciał być Sokratesem, odkryć prawdę, choć nie wiedział, gdzie i z kim ją odkryje.

Konferencja zgromadziła różne ośrodki akademickie, aby skupić swoją uwagę na trzech wybitnych filozofach: ks. T. Styczniu, ks. T. Ślipce i ks. J. Tischnerze. Bardzo interesujące wystąpienia oraz żywa dyskusja poszerzyły wiedzę i refleksję na temat ich poglądów, a także ukazały bogactwo myśli, ciągle jeszcze do zgłębiania, odzwierciedlających prawdziwy „urok polskiej etyki”.

ADAM ŚWIEŻYŃSKI

Instytut Filozofii UKSW, Warszawa

**SPRAWOZDANIE Z KONFERENCJI
FILOZOFICZNE I NAUKOWO-PRZYRODNICZE ELEMENTY OBRAZU
ŚWIATA 12:
„WSPÓŁCZESNE KONTROWERSJE WOKÓŁ POCZĄTKÓW ŻYCIA”
UKSW, WARSZAWA, 13.05.2009**

W dniu 13 maja 2009 roku w nowym budynku Centrum Edukacji i Badań Interdyscyplinarnych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie odbyła się zorganizowana po raz dwunasty przez Sekcję Filozofii Przyrody WFCh UKSW konferencja z cyklu *Filozoficzne i naukowo-przyrodnicze elementy obrazu świata*.